DOI No: <http://dx.doi.org/10.29228/Joh.47252>

Authenticity process is conducted by

Makale Türü: Araştırma makalesi
Geliş Tarihi: 30-10-2020
Kabul Tarihi: 05-01-2021
On-line Yayın: 22-02-2021

ArticleType: Research article
Submitted: 30-10-2020
Accepted: 05-01-2021
Published Online: 22-02-2021

Atıf Bilgisi / Reference Information

Unat, K. (2021). Tek Parti Dönemi İstanbul’unda Bir Siyasal Katılım Dinamiği: “Sandık Alayı”, *Journal of History School*, 50, 262-285.

**TEK PARTİ DÖNEMİ İSTANBUL’UNDA BİR SİYASAL KATILIM
DİNAMİĞİ: “SANDIK ALAYI”**

Kadri UNAT*

Öz

Siyasal bir merasim olan ve ilki II. Meşrutiyet Dönemi’nde 1908 seçimlerinde organize edilen Sandık Alayı, tek parti dönemi genel seçimlerinde İstanbul’da iki aşamalı düzenlenmiştir. Birinci aşama; müntehib-i sani seçimlerinin tamamlanmasından sonra seçim mıntıklarındaki süslü oy sandıklarının seçmenler ve yerel yöneticiler tarafından bir araya getirilerek, belediyelere veya kaymakamlıklara teslim edilmesi işlemidir. İkinci aşama ise mebus seçiminin yapıldığı günün erken saatlerinde Matbaa-i Askeriye Amiri Ziya Bey tarafından İkinci Meşrutiyet Dönemi’nde yapılmış olan meşhur oy sandığının parti temsilcileri, bürokratlar, teftiş heyeti üyeleri, bando takımı, polis, zabıta, izci, öğrenci ve vatandaşların katılımıyla Belediye binasından alınarak İstanbul Üniversitesi Konferans Salonu’na götürülmesi etkinliğidir. Şenlik havasında icra edilen Sandık Alayı, seçmenlerin seçim sandığına sahip çıkarken, bunu bir bayrama dönüştürmelerini resmetmektedir. Bu çalışmada Sandık Alayı, siyasal katılım bağlamında değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Sandık Alayı, tek parti döneminde yapılan genel seçimlerin renkli ama belirli birtakım amaçlara hizmet eden bir töreni olarak ele alınmaktadır. Böylelikle Sandık Alayı’nın Cumhuriyet kültürünün yerleştirilmesi, siyasal katılımın arttırılması, toplumun rejimle bütünleşmesi ve meşruiyetin sağlanması konularındaki rolü saptanmaya çalışılmaktadır.

* Öğr. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, unatkadri@gmail.com, Orcid: 0000-0003-0200-8463

Anahtar Kelimeler: Siyasal Katılım, Sandık Alayı, Tek Parti Dönemi, Mebus Seçimleri, İstanbul.

A Political Participation Dynamic During the Single Party Period in İstanbul: “Ballot Box Convoy”

Abstract

Which could be considered as a political ceremony and was organized firstly during the 1908 elections, Ballot Box Convoy, organized at the two stage during the single party priod in İstanbul. The first stage was the process of the delivering or Nate ballot boxes in the election districts, by constituent and local administrators to the municipalities or district governerships, after the completion of the elections. And the second stage was the delivering the famous ballot box of the Second Constitutional Era, which produced by Ziya Bey, from the municipality to Darülfünun with participation of party representatives, bureaucrats, inspectors, military band or marching band, polices, municipal polices, scouts, students and citizens on the early hours of the electionday. Ballot Box Convoy, which was organized as a festival, depicts how voters claiming the ballot box and turning it to a carnival. This study accept the Ballot Box Convoy in the context of political participation. In this context, the Ballot Box Convoy is considered as a colorfull but serves certain purposes activity as well. Thus, this study is trying to determine the role of the Ballot Box Convoy effect on the increase the political participation, the integration of the society with the regime and the ensuring the legitimacy during the single party period.

Keywords: Political Participation, Ballot Box Convoy, The Single Party Period, Parliamenterly Elections, İstanbul.

GİRİŞ

İnsanların siyasetle ilişkisi, en genel anlamda yöneten-yönetilen ilişkisinin ortaya çıktığı tarih kadar eskidir. Ancak bu ilişkinin giderek karmaşıklaşması, diğer bir ifadeyle devletin ve toplumsal yapının geçirdiği dönüşüm, insan-siyaset ilişkisine yeni boyutlar kazandırmıştır (Öz, 1992, s. 39). Buradaki dönüşümden kasıt, Sanayi Devrimi ve Aydınlanma Dönemi’nden sonra belirginleşen siyasal katılımın yaygınlaşması ve siyasal hayatın kitleleşmesidir. Kitlesele siyasal katılımın siyasi parti ve çıkar grupları ile siyasal rejim türlerinin çeşitlenmesi üzerindeki etkileri 19. yüzyılda belirginleşmiş ve 20. yüzyıl boyunca artarak küresel boyutlara ulaşmıştır (Kalaycıoğlu, 1998, s. 233). Buna bağlı olarak siyasal katılım, modern devletin ayırt edici özelliklerinden biri olarak ele alınmakta ve meşruiyetin temel dayanakları arasında değerlendirilmektedir (Özbudun, 1975, s. 1). Diğer bir deyişle demokratik olsun ya da olmasın modern dönem siyasal sistemlerin meşruiyetlerini topluma dayandırdıkları, en azından böyle bir iddiayı ileri sürdükleri görülmektedir (Öz, 1992, s. 39). Çeşitli tanımları

bulunmakla birlikte, siyasal katılımın içeriğini oluşturan faaliyetlerin, bireylerin bilinçliliğine veya gönüllülüğüne dayanması ve siyaseti etkilemeye yönelik olması gerekmektedir (Townsend, 1969, s. 1, 4).

Siyaset bilimcilerin 1960'lı yıllardan itibaren artan bir ilgiyle izledikleri ve konu edindikleri siyasal katılımı ilgili iki yaklaşım söz konusudur. Yaklaşımların ilki, siyasal katılımı modernleşmenin veya siyasal gelişimin bir sonucu olarak ele almaktadır. İkincisi ise siyasal katılımı kişisel çözümleme temelinde yaklaşmakta ve kişiyi oy vermeye, sorunlarını siyasal erke yansıtmaya ve siyasal gösterilerde yer almaya neden olan koşulları tespit etmeye çalışan yaklaşımdır (Kalaycıoğlu, 1983, s. 1). Özbudun siyasal katılımı; “merkezi ve yöresel devlet organlarının personelini yahut kararlarını etkilemek üzere kendilerince ya da başkalarının tasarlanmış, hukuki veya hukuk dışı, başarılı veya başarısız eylemlere girişmeleri” şeklinde tanımlamaktadır (Özbudun, 1975, s. 1). Kalaycıoğlu da; “kişinin otonom olarak yaptığı tercihler ve verdiği kararlar sonucunda siyasal karar mevkilerine gelecek olanları veya bu mevkileri ellerinde bulunduranları etkilemek üzere yaptıkları eylem ve faaliyetler” bütünü olarak değerlendirmektedir (Kalaycıoğlu, 1983, s. 10). Kapani'ye göre ise siyasal katılım; “vatandaşların siyasal sistem karşısında durumlarını, tutumlarını ve davranışlarını belirleyen bir kavramdır. Bunu sadece seçimlerde oy kullanmaktan ibaret sanmak eksik ve yanlış bir anlayış olur. Katılma, basit bir meraktan yoğun bir eyleme kadar uzanan geniş bir tutum ve faaliyet alanını kapsar” (Kapani, 2010, s. 39).

Herhangi bir siyasal sistemin modern dönemde varlığını sürdürebilmesi için asgari düzeyde de olsa toplumsal desteğe sahip olması gerekir ve bunun en önemli göstergelerinden biri de siyasal katılımıdır (Öz, 1992, s. 39). Ancak siyasi yapıların tek partili veya çok partili olması, siyasi partilerin rekabetçi bir yapıda olup olmaması, parti programlarının ya da çalışmalarının toplumsal sınıflara hitap etme düzeyi gibi özellikler siyasal katılım oranında belirleyici roller oynayabilmektedir. Seçimlerin yurttaşlar tarafından ne denli önemsendiği, seçim propagandalarının seçmenler üzerindeki etki düzeyi ve gerçekleştirilecek bir seçimin ülkenin tüm bölgeleri için aynı anlamı ifade edip etmediği gibi olgular, siyasal katılımı etkileyebilecek unsurlar olarak değerlendirilmektedir (Akgün, 2002, s. 79).

Bu arada siyasal katılımın amaçları ve işlevleri de mevcut siyasal sistemin türüne göre çeşitlilik göstermektedir. Demokratik sistemlerde katılım kanalıyla toplumsal bir uzlaş ve denge gözetilirken; otoriter veya totaliter sistemlerde ise iktidarın meşrulaştırılmasına ve toplumun manipülasyonuna aracılık etmektedir (Oktay ve Pekküçükşen, 2009, s. 78). Bu bilgidен hareketle demokratik sistemler

gibi otoriter ve totaliter sistemlerin de geniş ölçüde halka dayanma iddiasında oldukları sonucuna ulaşmak mümkündür. Ancak demokratik sistemlerdeki siyasal katılım ile otoriter ve totaliter sistemlerdeki siyasal katılım arasında önemli farklar bulunmaktadır. Demokrasilerdeki siyasal katılım, kişisel düzeyde veya çeşitli siyasal grupların siyasal dengede temsil edilmesiyle gerçekleşirken, otoriter ve totaliterrejimlerdeki siyasal katılım, toplumun bütünsel olarak seferber edilmesi (mobilize edilmesi) aracı olarak öne çıkmaktadır. İktidar tarafından organize edilen bu seferberliğin temel amaçları da mevcut ideolojinin toplumsal katmanlara mal edilmeye çalışılması ve meşruiyetin sağlanmak istenmesidir (Kapani, 2010, s. 155).

1- Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Siyasal Katılım

Osmanlı Devleti gibi geleneksel devletlerde siyaset her zaman yönetici azınlığın tekelinde olmuş ve sıradan insanlar genel anlamda siyasetle uğraşmamıştır. Padişah da doğal olarak siyasal kararların alınması sırasında herhangi bir sınırlayıcı makamın onayına veya işbirliğine gerek duymamıştır. Diğer bir ifadeyle Osmanlı Klasik Dönemi’nin karar alma sürecinde seçilmiş kişiler yer almamış ve siyasal katılım söz konusu olmamıştır (Demir, 2007, s. 20-21). Fakat 19. yüzyılda batıda meydana gelen sosyal, siyasal ve ekonomik dönüşümler Osmanlı Devleti’ne de yansımış ve Tanzimat Dönemi’nde seçime dayalı çeşitli ancak katılım açısından zayıf kurullar oluşturulmaya başlanmıştır (Demir, 2007, s. 23). Tanzimat Dönemi’ndeki bu cılız gelişmeler bir tarafa bırakılacak olursa, siyasal katılım açısından asıl önemli gelişmelerin meşrutiyet rejiminin benimsenmesiyle gerçekleştiğini ifade etmek mümkündür. Çünkü meşrutiyet rejiminin benimsenmesine bağlı olarak Osmanlı Devleti’nde ilk defa seçim hukuku oluşturulmuş, seçimler yapılmaya başlanmış ve parlamenter siyasal sisteme geçilmiştir.

I. Meşrutiyet Dönemi’nin seçme ve seçilmeye ilişkin yasal çerçevesi; Kanun-i Esasi ve Meclis-i Mebusan Azasının Suret-i İntihabı ve Tayinine Dair Talimat-ı Muvakkate ile çizilmiştir. Ancak açıkçası söz konusu metinler, siyasal katılımı kısıtlamaktaydı. Kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınmaması, iki dereceli seçim sisteminin benimsenmesi, seçilebilmek için mülk sahibi olunması ve belirli miktarda vergi mükellefi olunması gerekliliği türündeki özellikler katılımı kısıtlayan örnekler olarak ele alınabilir. Nitekim bu tür kısıtlamalardan dolayı Osmanlı Devleti’nin ilk parlamento seçimlerini modern siyasal katılım anlayışı çerçevesinde değerlendirmek uygun olmayabilir (Mumcuoğlu, 1982, 115-116).

Siyasal katılım açısından II. Meşrutiyet Dönemi'ni I. Meşrutiyet Dönemi'nden ayıran en önemli özellik, bu dönemde çok sayıda siyasi parti kurulmuş olmasıdır (Tunaya, 1952, s. 239-270). Bu dönemde yapılan seçimler, Osmanlı Mebusan Meclisi'nde 1877'de hazırlanan, fakat II. Abdülhamit tarafından onaylanmadığı için yürürlüğe girmeyen ve yine II. Abdülhamit'in 1908'de onaylamak durumunda kaldığı İntihabı Mebusan Kanunu'na göre yapılmıştır (Alkan, 2006, s. 142). Ancak kanuna göre, iki dereceli seçim sistemi uygulanmaya devam edildiği gibi, birinci seçmen olabilmek için erkek olmak, devlete az çok vergi vermek ve kimsenin hizmetinde bulunmamak gibi koşullar arandığı için siyasal katılımın yine kısıtlandığı ifade edilebilir.

Bu bilgilerden hareketle Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e dar bir siyasal kültürün miras kaldığını, bunun bir sonucu olarak çoğunluğun siyasal sistemle siyasal katılım çerçevesinde ya hiç ilişkisinin bulunmadığı ya da vergi ilişkisi ve askerlik gibi nedenlerle belli belirsiz bir algılama halinin mevcut olduğu söylenebilir (Mumcuoğlu, 1982, 126). Buna rağmen II. Meşrutiyet Dönemi'nin çeşitli yönleriyle Türkiye için bir alt yapı oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle siyasi alanda yaşanan canlanma, daha önce kurulan cemiyetlere yenilerinin eklenmesi ve iktidar mücadelesi içinde yer almaları gibi gelişmeler toplumun da politikleşmesini sağlamıştır. Böylelikle Türk toplumu önceki dönemlere nazaran siyasi alanla daha yakından ilgilenmeye başlamıştır.

2- II. Meşrutiyet Dönemi Mebus Seçimlerinde Sandık Alayı

II. Meşrutiyet Dönemi'nde 1908, 1912, 1914 ve 1919'da olmak üzere dört mebus seçimi yapılmıştır. Yukarıda da ifade edildiği üzere Osmanlı Devleti'nin yasal mevzuatı, söz konusu seçimlerde siyasal katılımı kısıtlamaktaydı. Buna rağmen seçimlerin önemini vurgulamak, toplumun ilgisini çekmek ve katılımı arttırmak için toplumun dikkati seçimlere çekilmeye çalışılmış ve oy kullanma hakkına sahip olanlar sandık başına davet edilmiştir. Zira İstanbul'da oylarını kullanmaları için birinci seçmenlere davul eşliğinde yapılan çağrılar dönemin basınına da konu olmuş ve Tanin gazetesi, davullu zurnalı etkinlikleri bayramın gelişinin müjdelenmesine benzetirken, seçimi de bayram olarak değerlendirmiştir (Tanin, 19 Teşrin-i Sani 1908).

Türk siyasetinde 1908 seçimleriyle birlikte yer almaya başlayan önemli gelişmelerden biri de Sandık Alayı'dır. Siyasal bir merasim, tören veya ritüel şeklinde öne çıkan Sandık Alayı, iki aşamada icra edilmiştir. İlk aşamada birinci seçmenlerin oy kullanma işlemi bittikten sonra, oy sandıkları kağına ya da yük arabalarına yerleştirilerek, davullar ve zurnalar eşliğinde belediye binasına teslim

Tek Parti Dönemi İstanbul’unda Bir Siyasal Katılım Dinamiği: “Sandık Alayı”

edilmiş, ikinci aşamada ise ikinci seçmenlerin oy kullanacağı sandık coşkulu yürüyüşlerle “Yeni Postane” binasına götürülmüştür. İstanbul’daki Sandık Alayı’nda tüllerle ve kurdelelerle süslenen sandıklar halkın, ordu mensuplarının, yerel yöneticilerin ve okul çağındaki çocukların katılımıyla, bando ve şarkılar eşliğinde dolaştırılarak seçim dairelerine teslim edilmiştir. 3 Aralık 1908’de yapılan ilk Sandık Alayı sırasında iş yerleri kapatılmış, sokakların iki tarafındaki binalara bayraklar asılmış ve buralardan konfetiler atılarak kutlamalar yapılmıştır. Ayrıca etkinlik sırasında Rum ve Ermeni papazlar ile hahambaşı tarafından da dualar edilmiş ve küçük bir Müslüman kız çocuğu tarafından nutuk okunmuştur. Dönemin basınında aktarıldığı üzere 1908 seçimlerindeki Sandık Alayı’na 30-40 bin civarında katılım olmuştur (Sabah, 4 Kanunu Evvel 1908).

Sandık Alayı fikrinin kim tarafından ortaya atıldığı bilinmemekle birlikte, bu organizasyon II. Meşrutiyet Dönemi’nde özgürlüğün sembollerinden birisi olarak tezahür etmiştir. Tam bir şenlik havasında icra edilen Sandık Alayı, seçmenlerin seçim sandığına sahip çıkarken bunu bir bayrama dönüştürmelerini ve seçim sandığının kutsanmasını resmetmektedir. Sandık Alayı’nın İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) tarafından propaganda aracı olarak kullanılmış olması da üzerinde durulması gereken bir konudur. Oy sandıklarının Nuruosmaniye’de bulunan İTC merkezi önüne götürülmesi, burada cemiyet mensupları tarafından nutuklar söylenmesi, dualar okunması ve vatan ve hürriyet şarkıları söylenmesi bunun önemli bir göstergesidir(Şurayı Ümmet, 23 Kasım 1908). 1908 seçimlerinde neredeyse bütün unsurların eşlik ettiği Sandık Alayı, 1912 seçimlerinde İttihatçıların gövde gösterisine sahne olacaktır (Tanin, 23 Kasım 1908).

Bu bilgiler ışığında Sandık Alayı ile seçmenlerin meşrutiyet rejimine odaklanmasının, oy kullanma işleminin öneminin farkına varmasının, oy sandıklarına sahip çıkmasının, katılımda bulunmasının ve dönemin en etkin siyasal oluşumu pozisyonundaki İttihat ve Terakki’ye yönelmesinin hedeflendiği ifade edilebilir.

3- Tek Parti Dönemi Mebus Seçimlerinde Sandık Alayı

Türkiye’de Cumhuriyet rejiminin benimsenmesi, Osmanlı Devleti’nden kopuşu simgeleyen önemli gelişmelerden biri olarak değerlendirilmektedir. Zira yüzyıllardır devam edegelen yönetsel anlayış terk edilmiş oluyordu. Bunu takip eden süreçte Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın (TpcF) kurulmasıyla ilk çok partili siyasal hayata geçiş denemesi de yaşanmış, ancak yeni fırkanın siyasal faaliyetleri çok kısa sürmüş ve bu süreçte patlak veren Şeyh Said İsyanı dolayısıyla yürürlüğe konan Tahrir-i Sükûn Kanunu kapsamında kapatılmıştır

(Tunaya, 1952, s. 606-614). Böylelikle Türkiye, 1930 yılındaki Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesi bir yana bırakılacak olursa, 1945'e değin sadece Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP), diğer bir ifadeyle tek partinin egemen olduğu bir siyasal yaşama sahne olmuştur (Çavdar, 1987, s. 77). Tek parti dönemi olarak isimlendirilen bu yıllarda beş genel seçim yapılmıştır. 1927, 1931 ve 1935 genel seçimleri Atatürk döneminde, 1939 ve 1943 genel seçimleri ise İnönü döneminde yapılmıştır. Bu dönemde yapılan seçimlerin hepsinde Meşrutiyet Dönemi'nden devralınan iki dereceli seçim sistemi uygulanmıştır. Buna göre müntehib-i evveller, müntehib-i sanileri; müntehib-i saniler de mebusları belirlemiştir (Çavdar, 1987, s. 77-81). Dolayısıyla Cumhuriyet Dönemi'nde Meşrutiyet Dönemi'nin ürünü olan 1908 tarihli İntihabı Mebusan Kanunu'nun - birtakım değişikliklere uğramakla birlikte- uygulanmaya devam edildiği görülmektedir. Buna bağlı olarak seçim uygulamaları konusunda Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e bir sürekliliğin bulunduğunu belirtmek mümkündür.

Tek parti dönemi seçimlerinin ana hatlarıyla ilgili bir değerlendirme yapılacak olursa şöyle bir tablo çizilebilir: Bu dönemde seçimler düzenli olarak dört yılda bir yapılmış ve seçim süreci, TBMM'nin seçimlerin yenilenmesi kararını almasıyla başlamıştır. Bu kararın alınmasından sonra illerin çıkaracağı mebus ve müntehib-i sani sayıları belirlenmiş ve seçmen listeleri düzenlenmiştir. Bu gelişmeleri müteakiben müntehib-i sani seçimleri 3 ila 15 gün arasında tamamlanmış, son aşamada da bir gün içerisinde mebus seçimleri gerçekleştirilmiştir (Öz, 1992, s. 155-156).

Türkiye'de Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e sürekliliği simgeleyen sadece seçim mevzuatı değildi. Meşrutiyet Dönemi seçimlerinde İstanbul'da icra edilmeye başlanan Sandık Alayı da Cumhuriyet Dönemi'nde sürdürülmüştür. Buna bağlı olarak Sandık Alayı, Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e süreklilik arz eden bir siyasal gelenek olarak değerlendirilebilir. Sandık Alayı, seçim sistemindeki gibi iki aşamalı icra edilmiştir. İlk aşamada -diğer bir ifadeyle müntehib-i sani seçimleri aşamasında- müntehib-i evvellerin oy kullandıkları sandıklar yerlerinden alınarak, daha önce belirlenmiş olan yerlerde toplanmış ve güvenlik önlemleri alınmak suretiyle teftiş heyetlerinin, parti mensuplarının, seçmenlerin, orkestraların, vatandaşların ve öğrencilerin katılımıyla oyların tasnif edilmesi için Belediye'ye götürülmüştür. Bu aşamada irili ufaklı çeşitli Sandık Alayları düzenlenirdi. Çünkü müntehib-i sani seçimleri, İstanbul'da aynı gün tamamlanamamaktaydı. İkinci aşamada, yani mebus seçimi aşamasındaki Sandık Alayı'nda ise, II. Meşrutiyet Dönemi'nin meşhur seçim sandığı, yöneticiler tarafından Belediye'den alınarak süslü bir otomobile yerleştirildikten sonra konvoy halinde oy kullanma işleminin gerçekleştirileceği Darülfünun Konferans Salonu'na götürülüp teslim edilmekteydi. Bu etkinlikler esnasında seçim

sandıkları ve kullanılan araçlar kurdeleler, bayraklar, defneyaprakları gibi materyallerle süslenirdi. Orkestralar yol boyunca çeşitli müzikler çalar ve alayın içinde yer alan vatandaşların yanı sıra güzergâh üzerinde yer alan vatandaşlar da tezahüratlarla, alkışlarla ve konfetilerle katılım sağlardı.

Cumhuriyet Dönemi’nin ilk genel seçimi olan 1927 seçimi, Takrir-i Sükûn Kanunu’nun uygulamada olduğu bir dönemde yapılmıştır. Seçim, Şeyh Said Ayaklanması gibi yeni rejimin getirilerine karşı ortaya çıkmış etkili bir ayaklanmanın bastırıldığı, muhalif ve güçlü sayılabilecek bir kadro tarafından kurulan TpCF’nin kapatıldığı ve umulmadık bir anda ortaya çıkan İzmir Suikastı’nı planlayan muhalefetin de tasfiye edildiği gelişmelerin hemen ertesine denk gelmektedir. Buradan hareketle 1927 yılı, farklı kaynaklara dayanan muhalefetin tasfiye edildiği ve iktidarın hem gücünü ispatladığı hem de rahatladığı bir yıl şeklinde ele alınabilir. Bununla birlikte 1927 mebus seçimi, hem yukarıda aktarılan inişli çıkışlı sürecin etkisiyle hem de Cumhuriyet rejiminin ilk seçimi olmasından dolayı önemliydi. Ayrıca toplumun yeni rejime ve CHF iktidarına bakış açısını görebilmek adına da önemli bir eşiği oluşturacaktı. Arka plandaki bu dinamiklere bağlı olarak toplumun mobilize edilmesi ve siyasal katılımın yüksek oranda sağlanması gerekiyordu. Ülke genelindeki katılım değerli olmakla birlikte, İstanbul’un önemi ayrı bir yere sahipti. Zaten tam da bu noktada Sandık Alayı öne çıkmaktadır. Zira Sandık Alayı aracılığıyla seçimlere katılım artırılacak, kontrollü bir toplumsal siyasallaşma ile de birlik ve beraberlik sağlanacaktı.

Böyle bir ortamda seçimin yenilenmesine dair 26 Haziran 1927 tarihli önerenin kabul edilmesiyle İkinci Dönem TBMM’nin faaliyetleri sona ermiş ve seçim hazırlıklarının tamamlanmasından sonra da 20 Temmuz’da müntehib-i sani seçimlerine başlanmıştır. İstanbul seçimleri, ağustos ayının ilk haftası başlamış ve on beş gün civarında devam etmiştir. Mebus seçimleri ise ülke genelinde 2 Eylül 1927’de yapılmıştır (Milliyet, 3 Eylül 1927).

Tespitlerimize göre İstanbul’da hem müntehib-i sani seçimleri aşamasında hem de mebus seçimleri esnasında çeşitli şenlikler düzenlenmiştir. İstanbul’da seçim sürecini renklendirmek ve toplumun seçimlere ilgisini çekmek amacıyla müntehib-i sani seçimleri esnasında küçük ölçekli yapılan etkinliklerin yanı sıra iki büyük ölçekli Sandık Alayı icra edilmiştir. Küçük ölçekli etkinliklere oy kullanma işlemine törenlerle başlanması ve seçim günlerinde mahallelerde seçim şenlikleri düzenlenmesi örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca çeşitli seçim mntikalarında vatandaşlara bayraklar dağıtılması, geçit törenleri yapılması ve seçim sandıklarının yerleştirildiği yerlerde orkestralar bulundurulması da (Cumhuriyet, 7 Ağustos 1927) bu etkinlikler kapsamında değerlendirilebilir.

Müntehib-i sani seçimlerinin ilk kapsamlı Sandık Alayı, Anadolu yakası seçimlerinin sona ermesiyle 10 Ağustos'ta icra edilmiştir. Plana göre toplanma alanı olarak Kadıköy'deki Yoğurtçu Çayırı belirlenmişti. Sandık Alayı'nın önünde bir kısım mebusların ve Teftiş Heyeti üyelerinin bindiği otomobiller, otomobillerin arkasında askeri bando, bandonun arkasında da mahallelerden toplanan süslü seçim sandıklarını taşıyan fayton türü araçlar yer almıştır. Sandıkların bir kısmı bayraklarla ve çiçeklerle bezenmiş, bir kısmına da Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğrafları yerleştirilmiştir (Cumhuriyet, 11 Ağustos 1927).

İkinci büyük Sandık Alayı ise Fatih mıntıkasında 12 Ağustos'ta organize edilmiştir. Programa göre Sultanahmet Meydanı toplanma alanı olarak belirlenmişti. Bu çerçevede mahallelerden alınan seçim sandıkları, 12 Ağustos sabahı saat 10.00'dan itibaren meydana toplanmaya başlamıştır. Çeşitli şekillerde süslenen sandıkların bir kısmı faytonlarla, bir kısmı at arabalarıyla, bir kısmı da otomobillerle getirilmişti ve çoğunun üzerinde "Hâkimiyet Milletindir" ibaresi yer almaktaydı. Sandık Alayı, bütün sandıklar meydana ulaştıktan sonra tezahüratlar ve alkışlar arasında önde Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) mensupları, zabıta memurları ve Kolordu Mızıkası olmak üzere çok sayıda arabanın ve otomobilin katılımıyla Sultanahmet Meydanı'ndan hareket etmiştir. Kafiye halinde ilerleyen Alay, Bab-ı Ali yoluyla Hükümet Konağı'nın önüne, buradan da CHF şubesine geçmiş ve kısa bir dinlenmeden sonra Beyazıt'tan geçmek suretiyle Fatih Belediyesi'ne varmıştır. Bu arada güzergâh üzerinde toplanan halk, Sandık Alayı'na alkışlarla ve tezahüratlarla eşlik etmiş, evlerden ve iş yerlerinden de konfetiler atılmıştır. Belediye'ye varıldığında, Kolordu Mızıkası tarafından İstiklal Marşı çalınırken seçim sandıkları teslim edilmiş ve Sandık Alayı tamamlanmıştır (Cumhuriyet, 13 Ağustos 1927).

"Galata intihabat rey sandıkları" kâğıt çiçeklerle süslenmiş bir kamyonunda gezdiriliyor (Aksın, 1999, s. 68).

İstanbul, müntehib-i sani seçimleri esnasında bu tür yerel etkinliklere sahne olurken, merkezi olarak nitelendirebileceğimiz Sandık Alayı mebus seçimlerinin yapıldığı 2 Eylül 1927’de icra edilmiştir. Programa göre Teftiş Heyeti Reisi Şehremini Muhittin (Üstündağ) Bey ile azalar, Şehremaneti’nde toplanmış; polis, jandarma, zabıta memurları ve Bahriye Mızıkası da Şehremaneti’nin önünde yerlerini almıştır. Bu sırada kırmızı beyaz kurdelelerle ve defne dallarıyla süslenmiş olan II. Meşrutiyet Dönemi’nin meşhur seçim sandığı, hazırda bulundurulana itfaiye otomobiline yerleştirilmiştir. Böylece Sandık Alayı’nın hazırlıkları tamamlanmış oluyordu ve artık seçimin yapılacağı Darülfünun’a doğru hareket etme vakti gelmişti. Alay’ın ön kısmında belediye memurları, polis ve bahriye mızıkası, jandarma ve polis okulu öğrencileri ve belediyenin zabıta müfrezeleri yer almıştı. Bunları seçim sandığını taşıyan otomobil, otomobilin yan tarafında da belediye memurları dizilmişti. Seçim sandığını Teftiş Heyeti Reisi Muhittin Bey ve Sivas mebusu Şemsettin Bey’i taşıyan otomobil takip edecekti. Sandık Alayı, bu düzende Şehremaneti’nden yola çıkarak, önce CHF merkezinin önüne gitmiş, oradan Nuruosmaniye Camisi’nin önünden Çemberlitaş’a yönelmiş ve Tramvay güzergâhını takip ederek Darülfünun’a ulaşmıştır. Alay hareket halindeyken Bahriye Mızıkası milli havalar çalmış, güzergâh üzerinde toplanan vatandaşlar da tezahüratlar ve alkışlarla eşlik etmiştir. Alay, seçim sandığının Darülfünun Konferans Salonu’ndaki sandık riyaset kürsüsünün hemen önünde hazırlanan yere yerleştirilmesiyle tamamlanmıştır (Cumhuriyet, 3 Eylül 1927).

Bu bilgilerden hareketle 1927 seçimleri esnasında İstanbul’un oldukça renkli etkinliklere sahne olduğunu ve seçim sürecinin bayram havasında seyrettiğini belirtmek mümkündür. Etkinliklerin neredeyse tamamında fırka ve bürokrasi mensubu önemli şahsiyetler ön saflarda yer alırken, İstanbul halkı da bu etkinliklere katılım sağlamıştır. Sandık Alayı organizasyonundaki temel amaç da vatandaşları seçimin bir parçası haline dönüştürmektir. Diğer bir ifadeyle Sandık Alayı’nın, İstanbul halkının mobilizasyonunda temel bir aktör olma görevini üstlenmesi ve siyasal katılımı artırması hedeflenmiştir. Sonuçta İstanbul’da 1458 ikinci seçmen oy kullanmış ve oyların 1457’si CHF adaylarına verilmiştir. Bağımsızlardan sadece tütün amelesi Hüsnü Hasan Efendi’ye bir oy çıkmıştır (Çavdar, 1987, s. 78-79). Bununla birlikte 1927 seçimleri, yüzde 20’lik katılım oranıyla Cumhuriyet Dönemi’nin en düşük katılımlı seçimi olmuştur (Öz, 1992, s. 159).

Türkiye’de 1927-1931 yılları arasında iç ve dış kaynaklı önemli gelişmeler yaşanmıştır. Söz konusu gelişmeler, 1929 Dünya Ekonomik Krizi ve Türkiye’ye yansımaları, Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın kurulması, 1930 Belediye seçimleri ve üç ay gibi kısa bir sürenin sonunda fırkanın kendini feshetmesi ve Menemen

Olayı şeklinde özetlenebilir (Tunaya, 1952, s. 622-630). Kuşkusuz bu gelişmeler, Türkiye'nin 1930'lu yıllarda izlediği siyasette belirleyici olmuştur.

Tek parti yönetiminin kurumsallaşmaya başladığı bu süreçte yapılan seçimlerin her iki aşamasında da Sandık Alayı geleneği sürdürülmüştür. 1927'de olduğu gibi önce müntehib-i sani seçimleri için kullanılan sandıklar yerel temsilciler ve vatandaşlar tarafından süslenerek, oylarının tasnif edilmesi için kaymakamlıklara teslim edilmiştir. Mebus seçimlerinin yapıldığı gün ise büyük Sandık Alayı düzenlenmiştir. Bu çerçevede II. Meşrutiyet Dönemi'nin sembolleşen oy sandığı, Belediye Başkanı, Teftiş Heyeti üyeleri, fırka mensupları, bando takımı, polis ve yurttaşların katılımıyla belediyeden alınarak Darülfünun'a götürülmüştür. Buradan hareketle Sandık Alayı organizasyonunun belirli bir formatta ve bütün seçimlerde icra edildiği dikkat çekmektedir. Bu seçimlerde düzenlenen Sandık Alayı organizasyonlarını görsel materyallerle desteklenerek kronolojik bir tasnifle ele alınmaktadır.

1931 seçimlerinin müntehib-i sani seçimleri 1-20 Nisan tarihleri arasında yapılmıştır. İstanbul müntehib-i sani seçimleri ise 10-11 Nisan'da tamamlanmış ve renkli görüntülere sahne olan birden çok Sandık Alayı düzenlenmiştir.

Akşam, 13 Nisan 1931

Tek Parti Dönemi İstanbul’unda Bir Siyasal Katılım Dinamiği: “Sandık Alayı”

Seçim sandıklarının mahalle ve nahiyelerden kaymakamlıklara nakilleri hemen her yerde törenlerle gerçekleştirilmiştir. Yukarıdaki görselde Kumkapı nahiyesinin Sandık Alayı yer almaktadır. Görselde görüldüğü üzere bayraklarla süslenmiş çok sayıda otomobilin katılımıyla sandıklar kaymakamlığa teslim edilmek üzere nakledilmektedir (Akşam, 13 Nisan 1931). Beyoğlu, Fatih, Beyazıt ve Kadıköy mıntıkalarında organize edilen Sandık Alayları da dönemin basınında öne çıkarılanlardı. Cumhuriyet gazetesinde aktarıldığına göre Beyoğlu seçim sandıkları, Mustafa Kemal Paşa’nın fotoğrafları ve defneyapraklarıyla süslenmiş bir şekilde Şişli’de toplanmış ve üç kamyonete yerleştirilmiştir. Ayrıca elektrik tellerini onarmak amacıyla kullanılan bir araba da alınmış ve süslenerek Alay’a dâhil edilmiştir. Cıvardaki sandıklarının tamamının meydana ulaşmasından sonra da başta Kolordu Mızıkası olmak üzere Şişli’den hareket edilmiş ve İstiklal Caddesi’ni takip edilerek Beyoğlu dairesine gidilmiştir. Alay burada Kasımpaşa’dan gelen diğer bir Alay ile birleşmiş ve şarkılar eşliğinde tezahüratlar yapılmıştır (Cumhuriyet, 12 Nisan 1931). Bu arada Taksim’deki Cumhuriyet Anıtı ve CHF önünde durularak şarkılar söylenmiştir (Akşam, 13 Nisan 1931). Bunun yanı sıra Fatih, Beyazıt ve Kadıköy seçim sandıkları da kaymakamlıklara nakledilirken benzer şekilde ayrı ayrı Sandık Alayı düzenlenmiş, mızıkâ ve mehter takımlarının eşliğinde tezahüratlar yapılmıştır (Cumhuriyet, 12 Nisan 1931).

Cumhuriyet, 12 Nisan 1931

24 Nisan'da yapılan mebus seçimlerinde de merkezi Sandık Alayı icra edilmiştir. Bu çerçevede II. Meşrutiyet Dönemi'nden kalma meşhur seçim sandığı, kırmızı beyaz kurdelelerle süslenmiş bir şekilde seçim sabahı saat yedi buçuk civarında yine süslenmiş olan itfaiye arabasına yerleştirilmiştir. Sandık Alayı'nın önünde şehir bandosu yer alırken, arkasında seçim sandığını taşıyan itfaiye arabası, Belediye Başkanı'nın otomobili ve Teftiş Heyeti üyelerini taşıyan otomobiller yer almaktaydı. Bu arada seçim sandığının etrafını 30 civarında polis kuşatmış durumdaydı (Cumhuriyet, 25 Nisan 1931).

Böylelikle 1927 seçimlerinde olduğu gibi 1931 seçimlerinin her iki aşamasında da Sandık Alayı etkinlikleri yapılmıştır. Ancak basında yer alan haberlerin içeriğinden hareketle bir değerlendirme yapılacak olursa, bu seferki etkinliklerin, bir önceki seçimde olduğu gibi yoğun katılımlı gerçekleşmediği ifade edilebilir. Buna rağmen İstanbul'daki seçimlere katılım oranı yüzde 88 olarak açıklanmıştır (Çavdar, 1987, s. 80).

Türkiye'de kadınların ilk defa oy kullandıkları 1935 seçimlerinin birinci aşaması 18-21 Ocak 1935 tarihleri arasında, ikinci aşaması ise 8 Şubat 1935'te yapılmıştır. CHF Genel Sekreteri Recep Peker'in bir hayli önemseydiği bu seçimlerde çeşitli etkinlikler düzenlenmiş ve toplumun dikkati tamamen seçimlere çekilmeye çalışılmıştır. İstanbul'un neredeyse baştanbaşa süslenmesi ve radyoda bir seçim gecesi düzenlenmesi öne çıkan örnekler arasındadır (Ulus, 18 Ocak 1935).

Akşam, 22 Ocak 1935

Tek Parti Dönemi İstanbul’unda Bir Siyasal Katılım Dinamiği: “Sandık Alayı”

Sandık Alayı da seçim sürecinin etkinlikleri arasında yer alan önemli organizasyonlardan biri olmuştur. Zira İstanbul, müntehib-i sani seçimlerinin sona erdiği 21 Ocak’tan itibaren yoğun katılımlı çok sayıda Sandık Alayı’na sahne olmuştur.

Basında yer alan verilere göre Fatih, Beyoğlu, Sarıyer, Kadıköy ve diğer kazalardaki oy sandıkları toplanmak suretiyle araçlar süslenmiş; fırka teşkilatı mensupları, teftiş heyetleri, ellerinde bayraklar bulunan vatandaşlar ve bando takımları eşliğinde belediyelere teslim edilmiştir. Mesela Kadıköy seçim sandıkları Erenköy’de toplandıktan sonra oluşturulan Sandık Alayı, belediyeye doğru hareket etmiş ve sandıkların teslimi esnasında kadın bir seçmen tarafından bir konuşma da yapılmıştır. Ayrıca Eminönü seçim sandıkları Beyazıt’ta toplanmak suretiyle Divanyolu takip edilerek belediyeye teslim edilirken, Fatih bölgesi sandıkları Eyüp’te toplanmış ve Eminönü yoluyla belediyeye nakledilmiştir (Milliyet, 22 Ocak 1935).

Milliyet, 22 Ocak 1935

Mebus seçiminin yapıldığı 8 Şubat tarihli Sandık Alayı, tek parti dönemi boyunca icra edilen Sandık Alayı etkinlikleri arasında en organize ve görkemli etkinlik olmuştur. CHP Genel Sekreteri Recep Peker’in özenle üzerinde durduğu

ve programladığı bu etkinliğe katılım bir hayli yoğun olmuş ve geniş yankı uyandırmıştır. Zira basında yer alan görseller üzerinden etkinlikte kullanılan araçların ve seçim sandığının süslenme şekillerinden ve katılım sağlayan kitlenin kalabalığından hareketle Sandık Alayı'nın görkemine dair fikir sahibi olunması mümkündür. Cumhuriyet gazetesi Sandık Alayı'nı şu şekilde tasvir etmektedir:

“İstanbul’da milletvekili seçimi dün görülmemiş bir fevkaladelikle yapıldı. Bu seçimin halkta uyandırdığı heyecan bilhassa sabahleyin yapılan sandık alayında bütün güzelliğiyle ve coşkunluğuyla görünüyordu. Şehir daha evvelki günden itibaren donanmış ve halk sabahın pek erken saatlerinde sokaklara dökülmüştü. Bilhassa bir gün evvel yağışlı geçen havanın dün sabah açık ve güneşli ve günün Cuma oluşu herkesin bu büyük bayrama iştirakini sağlıyordu. Saat yedi buçukta Belediye reis muavini Hamid ve teftiş heyeti üyeleri belediyeye gelmişlerdi. Burada evvelce süslenmiş olan rey sandığı hazırlanan kamyonu konulmuş ve 1908’den beri İstanbul mebuslarının seçildiği bu tarihi sandık yeniden süslenmiştir. Burada önde motosikletli polislerle Belediye başkan yardımcısı Hamid Bey’in otomobili ve arkasından rey sandığını taşıyan kamyon, onun arkasında da teftiş heyeti üyelerinin bindiği otomobiller olduğu halde, tertip edilen alay Taksim’e hareket etmiştir. Taksim’de daha sabahın yedisinden itibaren kesif bir kalabalık toplanmaya başlamıştı. Bir taraftan radyo, bir taraftan şehir bandosu muhtelif havalar çalmaktaydı. Saat sekiz buçukta birçok milletvekilimiz, Vali Muhittin Üstündağ, Fırka Vilayet Heyeti Başkanı Cemal Tunca, vilayet heyeti üyeleri, Şehir Meclisi üyeleri, Üniversite Rektörü ve öğrencileri ile binlerce kişi Taksim Meydanı doldurmuştu. Bu esnada sandık ve onu takip eden otomobiller Taksim’e geldi. Halkın büyük tezahüratı arasında sandık meydana girdikten sonra nutuklar söylenmeye başlandı. Nutuklar alkışlar arasında tamamlandıktan sonra da vali Muhiddin Üstündağ, İstanbul adına hazırlanmış olan gösterişli bir çelengi abideye koymuştur. Hemen ardından da çalınan İstiklal Marşı dinlenmiş ve *Sandık Alayı* hareket etmiştir. Taksim’den hareket eden bu muazzam otomobilli kafenin önünde motosikletli polisler ve etrafı fırka bayraklarını taşıyan kadınlı erkekli gençlerle sarılmış bir halde seçim sandığını taşıyan kamyon ve bunu takiben de Valinin otomobili olduğu halde diğer otomobiller geliyordu. Bu alay önünde yürüyüş halinde şehir bandosu olduğu halde gayet ağır olarak İstiklal Caddesinden geçti. Caddenin iki tarafındaki apartmanlardan alayın üstüne kol serpantin, konfeti ve şiddetli bir alkış yağmuru yağdırıyordu. Caddeyi dolduran halk da yukarıdan gelen bu alkışlara mukabele ediyordu. Galatasaray’a kadar bu şekilde gelindikten sonra şehir bandosu alaydan ayrıldı ve alay daha

Tek Parti Dönemi İstanbul’unda Bir Siyasal Katılım Dinamiği: “Sandık Alayı”

hızlı olarak yoluna devam etti. Köprüden alkışlar içinde geçen alay Eminönü Meydanı’nda büyük bir kalabalıkla karşılaştı. Eminönü iğne atsan yere düşmeyecek bir halde kalabalıktı. Bir taraftan askeri bandonun çaldığı havalar, diğer taraftan şiddetli alkışlar arasında alay burayı da geçti. Alay bundan sonra Ankara yoluyla Cumhuriyet Halk Fırkası Vilayet Merkezi önünden geçtikten sonra Beyazıt’a doğru ilerledi. Bu yüzlerce otomobilli kabile Beyazıt Meydanı’nda büyük bir kabile tarafından karşılandı. Beyazıt Meydanı’nın Aksaray’a yapılan köşesinden Üniversite Konferans Salonu’na kadar olan yol Fatih ve Beyazıt kazaları ikinci seçmenleri ve binlerce kişi tarafından doldurulmuştu. Meydanda aynı zamanda iki bando birden çalışıyordu. Coşkun tezahürat içinde buradan da geçildi ve seçim sandığı Üniversite konferans salonunun kapısının önünde şehir bandosunun nağmeleri arasında kamyonlardan indirildi. Sandığı Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreteri Recep Peker ve eşi karşıladı” (Cumhuriyet, 9 Şubat 1935).

Son Posta, 9 Şubat 1935

Organizasyon şemasının geniş kapsamından ve katılımcılarından hareketle bir değerlendirme yapılacak olursa, 1935 yılındaki Sandık Alayı’nın Recep Peker ile birlikte yeni bir formata büründüğü görülmektedir. Çünkü birincisi, Vali tarafından Taksim Cumhuriyet Anıtı’na gösterişli bir çelenk bırakılması, ilk defa bu Sandık Alayı esnasında uygulanmıştı. Böylelikle Cumhuriyet rejimiyle ilintili

bir mekâna çelenk bırakılmak suretiyle yeni rejim, Meşrutiyet döneminden devralınan bir siyasal etkinliğe monte edilmiş oluyordu. İkincisi de İstanbul Üniversitesi Rektörü ile üniversite öğrencilerinin Sandık Alayı'nda katılımcı olarak yer almasıdır. Bu katılım, akademinin ve yükseköğretimin sürece dâhil edilmesi, dolayısıyla da organizasyonun etki alanının genişletilmesine yönelik bir girişim olarak değerlendirilebilir.

Bu şekilde görkemli etkinliklere sahne olan 1935 seçimleri, Atatürk döneminin son genel seçimi olmuştur. Atatürk'ün 10 Kasım 1938'de hayatını kaybetmesi üzerine İsmet İnönü cumhurbaşkanlığına seçilmiş ve Türkiye için yeni bir dönem başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın her an başlama ihtimalinin olduğu ve kısa bir süre sonra da savaşın başlayarak devam ettiği İnönü Dönemi'nde Türkiye doğal olarak savaşa odaklanmıştır. Buna rağmen Atatürk döneminde temelleri atılan gelenek sürdürülmüş ve seçimler vaktinde -1939 ve 1943'te- yapılmıştır.

İnönü Dönemi'nin Mart 1939'da yapılan ilk seçimlerinde, Atatürk'ün vefatının kısa bir süre sonrasına denk gelmesi ve muhtemelen savaş öncesi ortamın etkisiyle öncekilerden farklı olarak Sandık Alayı etkinliklerine sahne olmamıştır. Sadece Son Telgraf gazetesi, 20 Mart tarihli sayısında İstanbul müntehib-i sani seçimlerinin saat 16.00'da tamamlanmasından sonra seçim sandıklarının merasim ve tezahüratlarla belediyelere nakledildiği bilgisine yer vermiş, ancak bu haberi detaylandırmamıştır (Son Telgraf, 20 Mart 1939). Aynı durum 26 Mart'ta yapılan mebus seçimi için de geçerli olup, tespitlerimize göre sembolik seçim sandığının Belediye binasından İstanbul Üniversitesi'ne nakledilmesi için seçim sabahı düzenlenen Sandık Alayı da icra edilmemiştir. Dolayısıyla 1939 mebus seçimi, tek parti döneminde Sandık Alayı etkinliğinin organize edilmediği tek seçim olmuştur.

İnönü Dönemi'nin ikinci, tek parti döneminin ise son mebus seçimini 1943 seçimleridir. İkinci Dünya Savaşı'nın bütün hızıyla sürdüğü günlerde TBMM'ye sunulan seçimi yenileme teklifi 14 Ocak 1943'te kabul edilmiş ve 1943 seçimlerine giden süreç resmen başlamıştır (TBMMZC, Devre: 6, Cilt: 30, s. 216, 249). Seçim kararının alınması ve hazırlıkların tamamlanmasından sonra da 15-21 Şubat tarihleri arasında müntehib-i sani seçimleri, 28 Şubat'ta ise mebus seçimleri yapılmıştır.

Tek Parti Dönemi İstanbul’unda Bir Siyasal Katılım Dinamiği: “Sandık Alayı”

Tespitlerimize göre müntehib-i sani seçimleri esnasında, yani seçimin ilk aşamasında, Sandık Alayı etkinlikleri düzenlenmemiştir. Ancak önceki mebus seçimlerinde olduğu gibi, 1943 mebus seçimlerinin yapıldığı gün olan 28 Şubat’ta geniş katılımlı bir Sandık Alayı organize edilmiştir.

Ulus, 2 Mart 1943

28 Şubat tarihli merkezi Sandık Alayı, İstanbul Seçim Teftiş Heyeti, parti il temsilcileri, ikinci seçmenler ve vatandaşların katılımıyla gerçekleştirilmiştir. 1943 mebus seçimleri için CHP Genel Sekreteri Suat Hayri Ürgüplü tarafından yapılan programa göre; 28 Şubat Pazar sabahı saat sekizde İstanbul Seçim Teftiş Heyeti, il, belediye ve parti önde gelenleri belediye binasında toplanmış ve oy sandığı nakil edileceği arabaya törenle yerleştirilmiştir. Saat sekizde de Sandık Alayı'nın ön kısmında şehir bandosu olduğu halde izcilerin, bir polis müfrezesinin ve ikinci seçmenlerin katılımıyla tramvay caddesi güzergâhı takip edilmek suretiyle İstanbul Üniversitesi Konferans Salonuna götürülmüştür. Seçim sandığının konferans salonunda hazırlanan yere yerleştirilmesiyle de Sandık Alayı sona ermiştir (Cumhuriyet, 27 Şubat 1943).

Rey sandığı merasimle Belediyeden Beyazıdda Üniversite konferans salonuna naklölunuyor

Cumhuriyet, 1 Mart 1943

SONUÇ

Seçimlere katılımı arttırmak, tek parti dönemi mebus seçimlerinin ana temalarından biriydi. Ancak seçim dönemlerindeki temel yaklaşım, katılımı arttırmaya dönük bir içeriğe sahip olmakla birlikte, toplumu eğitmeye de dönüktü. Bu kapsamda da tek parti dönemi mebus seçimlerinin bütün aşamalarında oy kullanmanın vatani bir görev ve önemli bir hak olduğu vurgulanmaktaydı. Dolayısıyla, tek parti dönemi seçimleri sürecindeki propagandaların amacı, yarış içerisinde bulunulan başka siyasi partiler olmadığı için seçimleri kazanmanın ötesinde siyasal katılımı arttırmak, toplumu sisteme adapte etmek ve modernleşmeyi hızlandırmaktı.

Yeni siyasal yapıda toplumun mobilize edilmesi ve siyasal katılımın yüksek oranda sağlanması gerekiyordu. Ülke genelindeki katılım değerli olmakla birlikte, İstanbul’un önemi ayrı bir yere sahipti. Zaten tam da bu noktada Sandık Alayı öne çıkmaktadır. II. Meşrutiyet Dönemi’nin ürünü olan Sandık Alayı aracılığıyla seçimlere katılım artırılmaya ve kontrollü bir toplumsal siyasallaşma ile birlik ve beraberlik sağlanmaya çalışılmıştır.

Bu nedenlerle Sandık Alayı, 1939 seçimleri haricindeki tek parti dönemi mebus seçimlerinin tümünde icra edilmiştir. Genel bir panorama çizilecek olursa, iki dereceli seçim sisteminin uygulandığı tek parti döneminde, Sandık Alayı için de iki aşamanın söz konusu olduğunu görmek mümkündür. İlk aşamada müntehib-i sani seçimlerinde kullanılan seçim sandıklarının seçim mahallerinden belediyelere veya kaymakamlıklara nakilleri yapılmıştır. Söz konusu dönemde müntehib-i sani seçimleri farklı günlerde neticelendiği için de seçim mntıkaları ayrı ayrı Sandık Alayı düzenlemiş ve İstanbul renkli etkinliklere sahne olmuştur. Merkezi organizasyon olarak değerlendirilebilecek olan Sandık Alayı ise mebus seçiminin yapıldığı günün sabahı erken saatte icra edilmiştir. Bu Sandık Alayı’nı genel olarak İstanbul parti merkezi ve belediye programlamıştır. Tek parti dönemi boyunca etkinliğin programı genel itibarıyla aynıydı: Bir gün öncesinden süslenmiş olan II. Meşrutiyet Dönemi’nin meşhur seçim sandığı, Belediye’den alınarak süslü bir arabaya yerleştirilir, Belediye Başkanı ve/veya Vali, parti temsilcileri, bürokrasi erbabı, polis, zabıta, izciler, öğrenciler, bando takımı ve vatandaşların katılımıyla İstanbul Üniversitesi Konferans Salonu’na götürülerek teslim edilir.

Sandık Alayı’nın siyasal katılımı hangi oranda etkilediğini tespit etmek doğal olarak mümkün değildir. Ancak konuyla ilgili ulaşılabilen veriler çerçevesinde birtakım çıkarımlarda bulunacak olursak Sandık Alayı; iktidarın cumhuriyet rejimini benimsetme konusunda toplumu mobilize etme, oy kullanma kültürünü yaygınlaştırma, seçimlere katılım aracılığıyla meşruiyeti

sağlamlaştırma, toplumu cumhuriyet rejimi ve yeni siyasal sistem ile bütünleştirme çerçevesinde bir dinamik olarak ele alınabilir. Buradan hareketle Sandık Alayı ile tek parti döneminde siyasal katılımı arttırmaya yönelik bir siyasal kültür oluşturulmaya çalışıldığı da ifade edilebilir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

Süreli Yayınlar

Akşam

Cumhuriyet

İkdam

Milliyet

Sabah

Son Posta

Son Telgraf

Şurayı Ümmet

Tanin

Ulus

Araştırma ve İnceleme Eserler

Akgün, B. (2002). *Türkiye’de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven*. Nobel.

Alkan, M. Ö. (2006). Türkiye’de seçim sistemi tercihinin misyon boyutu ve demokratik gelişime etkileri (Siyaset bilimi ve siyaset sosyolojisi yaklaşımıyla). *Anayasa Yargısı*, 23, 133-165.

Çavdar, T. (1987). *Müntehib-i Sani’den Seçmene*, V.

Demir, F. (2007). *Osmanlı Devleti’nde II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan Seçimleri*. İmge.

Kaase, M. & Marsh, A. (1979). Political action: a Theoretical perspective. *Political Action: MassParticipation in Five Western Democracies*, (Der.) Samuel H. Barnes ve Max Kaase. Sage.

- Kalaycıoğlu, E. (1998). Türkiye’de siyasal katılma ve değişim, A. Ünsal (Ed.), *75 Yılda Tebaa’dan Yurttaş Doğru*. Tarih Vakfı.
- Kalaycıoğlu, E. (1983). *Karşılaştırmalı Siyasal Katılım*. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi.
- Kapani, M. (2010). *Politika Bilimine Giriş*. (24. Basım). Bilgi.
- Mumcuoğlu, M. (1982). *Çağdaş Demokrasi Kuramlarında Katılma ve Türkiye’de Katılmanın Gelişimi*. Yayınlanmamış doçentlik tezi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.
- Oktay, E. & Pekküçükşen, Ş. (2009). Yerel yönetimlerin demokratikleşmesinin bir aracı olarak sivil toplum kuruluşları-Türkiye için kısa bir değerlendirme-. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İİBF Dergisi*, 11(16), 172-186.
- Olgun, K. (2008). Tanzimat’tan Cumhuriyet’e seçim kültürü (1840-1950). *Sine-i Millet Sergisi (Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Seçim) 1840-1950*, (s. 14-37). İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- Öz, E. (1992). *Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım (1923-1945)*. Gündoğan.
- Özbudun, E. (1975). *Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi.
- Townsend, J. R. (1969). *Political Participation in Communist China*. University of California.
- Tunaya, T. Z. (1952). *Türkiye’de Siyasi Partiler(1859-1952)*. Doğan Kardeş.
- Tunçay, M. (2005). *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*. Tarih Vakfı.

EXTENDED ABSTRACT

Which could be considered as a political ceremony and was organized firstly during the 1908 elections, Ballot Box Convoy, organized at the two stage during the single party period in Istanbul. The first stage was the process of the delivering or nate ballot boxes in the election districts, by constituent and local administrators to the municipalities or district governerships, after the completion of the elections. And the second stage was the delivering the famous ballot box of the Second Constitutional Era, which produced by Ziya Bey, from the municipality to Darülfünun with participation of party representatives, bureaucrats, inspectors, military band or marching band, polices, municipal

polices, scouts, students and citizens on the early hours of the election day. Ballot Box Convoy, which was organized as a festival, depicts how voters claiming the ballot box and turning it to a carnival. This study accept the Ballot Box Convoy in the context of political participation. In this context, the Ballot Box Convoy is considered as a colorful but serves certain purposes activity as well. Thus, this study is trying to determine the role of the Ballot Box Convoy effect on the increase the political participation, the integration of the society with the regime and the ensuring the legitimacy during the single party period.

The increasing participation in elections was one of the main themes of the single-party era. However the basic approach during the election period was aimed at educating the society although it had a content to increase participation. In this context it was emphasized that voting at all stages of the elections of the single party era is a national duty and an important right. Therefore the purpose of propagandas during the single-party elections was to increase political participation, adapt the society to the system and accelerate modernization beyond winning the elections since there were no other political parties in the race.

In the new political structure, it was necessary to mobilize the society and to ensure a high level of political participation. Besides the participation across the country was valuable, the importance of Istanbul had a special place. At this point the Ballot Box Convoy step forward. Ballot Box which was the product of the II. Constitutional Era, it was tried to increase participation in elections and to achieve unity and solidarity with a controlled social politicization.

For these reasons, the Ballot Box Convoy was held in all single-party parliamentary elections, except for the 1939 elections. If a general panorama is drawn, it is possible to see that there are two phases for the Ballot Box Convoy in the single-party era when a two level electoral system is applied. In the first stage, the Ballot Boxes used in the election of the constituent were transferred from the election areas to the municipalities or district governments. During the single-party era, since the elections for constituent ended on different days, the Ballot Box Convoy processions were organized separately in the election areas and Istanbul witnessed colorful activities. The Ballot Box Convoy which can be considered as a central organization, was held in the early morning of the deputy election was made. Generally Istanbul party center and the municipality have organized this Ballot Box Convoy. The programme of the activity was generally same during single-party era: The famous Ballot Box which decorated previous day, is taken from the Municipality and placed in a decorated car, would be delivered to the Istanbul University Conference Hall with the participation of the

major and/or governor, party representatives’ bureaucracy experts, police, scouts, students, band team and citizens.

It is naturally not possible to determine to what extent the Ballot Box Convoy affects political participation. However if we make some inferences, Ballot Box Convoy; the government’s adoption of the republican regime, can be considered as a dynamic within the framework of mobilizing society, spreading the culture of voting, consolidating legitimacy through participation in elections, integrating the society with the republican regime and the new political system. On the basis of this it can be stated that a political culture aimed at increasing political participation was tried to be formed with the Ballot Box Convoy.